

ענייני קרבן פסח

שיעור רביעי

קרבן פסח וחגיגת ארבעה עשר

מקורות

- א. דברים פרק טז פס' א-ח; [דברי הימים ב פרק לה פס' א-יח]
 ב. מכילתא דרבי ישמעאל מסכתא דפסחא פרשה ד ד"ה והיה לכם; [אבן עזרא שמות יב, ה]
 ג. משנה פסחים פ"ו מ"ג-ד (בגמ' סט:); גמ' פסחים סט: ע. "מאי תנא דקתני... נאכל על השבע"; [גמ' פסחים ע: "תניא יהודה... מן הצאן ומן הבקר"]
 ד. רש"י דברים פרק טז פס' ב; תוס' פסחים ע. ד"ה לאו "...הפסח על השבע"; אור זרוע הל' פסחים סי' רלו; מאירי סט: ד"ה אמר המאירי]
 ה. רמב"ם הל' קרבן פסח פ"י ה"ב-יג

מכילתא דרבי ישמעאל מסכתא דפסחא פרשה ד

'והיה לכם' - להביא פסח דורות שלא יבוא אלא מן הכשבים ומן העזים, דברי ר' אליעזר. ר' יאשיה אומר: 'תקחו' למה נאמר? לפי שנאמר 'וזבחת פסח ליי' אלהיך צאן ובקר' - צאן לפסח ובקר לחגיגה. אתה אומר כן, או אינו אלא אחד זה ואחד זה בפסח, ומה אני מקיים 'שה תמים זכר' פסח מצרים, אבל פסח דורות יביא מזה ומזה? תלמוד לומר 'מן הכשבים ומן העזים תקחו', שאין תלמוד לומר 'תקחו', ומה תלמוד לומר 'תקחו'? שלא יביא פסח דורות אלא מן הכשבים ומן העזים, דברי ר' יאשיה. ר' יונתן אומר: צאן לפסח ובקר לחגיגה. אתה אומר כן, או אינו אלא אחד זה ואחד זה בפסח, ומה אני מקיים 'שה תמים זכר' פסח מצרים, אבל פסח דורות יביא מזה ומזה? תלמוד לומר 'ושמרתם את הדבר הזה לחק לך' - הרי פסח דורות אמור. אם כן מה תלמוד לומר 'וזבחת פסח ליי' אלהיך צאן ובקר' - צאן לפסח ובקר לחגיגה. ר' עקיבא אומר: כתוב אחד אומר 'וזבחת פסח ליי' אלהיך צאן ובקר', וכתוב אחד אומר 'מן הכשבים ומן העזי' תקחו', כיצד יתקיימו שני מקראות הללו? אמרת, זו מידה בתורה, שני כתובים זה כנגד זה וסותרין זה על ידי זה מתקיימין במקומן עד שיבא כתוב שלישי ויכריע ביניהן. תלמוד לומר 'משכו וקחו לכם צאן למשפחותיכם ושחטו הפסח' - צאן לפסח ולא בקר לפסח. ר' ישמעאל אומר: בחגיגה הבאה בפסח הכתוב מדבר. אתה אומר כן, או אינו מדבר אלא בפסח עצמו? כשהוא אומר 'שה תמים זכר', הרי פסח עצמו אמור, ומה ת"ל 'וזבחת פסח ליי' אלהיך צאן ובקר' - בחגיגה הבאה בפסח הכתוב מדבר. רבי אומר: בזבח הבא מן הבקר כמן הצאן הכתוב מדבר, ואי זה זה? זה שלמים. מכאן אמרו מותר שלמים לשלמים ומותר פסח לשלמים.

אבן עזרא שמות פרק יב פס' ה

אמר רבי משה בן עמרם הפרסי, כי השה חיוב פסח מצרים, ובארץ ישראל שה או פר, וראיתו, 'וזבחת פסח לה' אלהיך צאן ובקר', שהוא פסח דורות. ולא דיבר נכונה, כי כל פסח דורות הוא זכר לפסח מצרים, ואין ראוי לשנות. רק 'וזבחת פסח לה' אלהיך צאן' - חיוב, ובקר לשלמים לאכול בחג מבושל במים. וכמוהו: 'ושמחת בחגך אתה ובנך ובתך', אתה - חייב, ובנך ובתך - רשות. והעד, שכתוב בדברי הימים ששחטו יום ארבעה עשר כבשים ופרים, ושם כתוב הכשבים לפסחים, והפרים לשלמים, בשלו אותם בדודים ובסירות, רק לבד הצאן בשלו באש כמשפט.

רש"י דברים פרק טז פס' ב

וזבחת פסח לה' אלהיך צאן - שנאמר מן הכבשים ומן העזים תקחו. ובקר - תזבח לחגיגה. שאם נמנו על הפסח חבורה מרובה מביאים עמו חגיגה כדי שיהא נאכל על השובע, ועוד למדו רבותינו דברים הרבה מפסוק זה.

אור זרוע הל' פסחים סי' רלו

נראה דהכי קיימא לן דחגיגת י"ד אינה אלא מדרבנן, כסתמא דמתני' דפרק אלו דברים דתנן, אימתי מביאין עמו חגיגה בזמן שהוא בחול בטהרה ובמועט פי' בחול, דאע"ג דפסח דחי שבת וטומאה חגיגה הבאה עמו לא דחיא שבת וטומאה. ובמועט שהיה פסח גמר שביעתן ויתחשב להם אכילתן, אבל בזמן שהוא בא בשבת ובטומאה ובמרוכה אין מביאין עמו חגיגה. פירוש במרוכה, שהיתה חבורה מועטת ודי להם בפסח לבדו. ואמרין בגמ', אמר רב אשי: שמע מינה חגיגת י"ד לאו חובה היא דאי סלקא דעתך חובה היא תיתי בטומאה תיתי במרוכה. ובמועט מאי טעמא אתיא, כדתניא, חגיגה הבאה עם הפסח נאכלת תחילה לפסח כדי שיהא פסח נאכל על השובע.

מאירי פסחים ט: ד"ה אמר המאירי

אמר המאירי, אימתי מביאין עמו חגיגה וכו' - פירוש, כבר ביארנו במס' חגיגה ששלש קרבנות נצטוו ישראל לעשותם בכל רגל ורגל, הראשון עולת ראייה... השני שלמי חגיגה לכבוד החג... השלישי כעין שני ונקרא שלמי שמחה... ומכל מקום חגיגה זו היא הנקראת של חמשה עשר. אבל חגיגה זו הנזכרת במשנתנו אינה ממין זה ואינה חובה אלא רשות, והיא הנקראת חגיגת ארבעה עשר. ואף על פי שעליה נאמר בתורה 'וזבחת פסח לה' אלקיך צאן ובקר', אינה מצוה לעצמה אלא כדי שיהא הפסח נאכל אכילת שובע, מפני שהפסחים לא היו באים אלא זכר ושה ותמים ובן שנה ולא היו מצויים מהם כל כך, ומתוך כך היו הרבה נמנין על פסח אחד ולא היה מספיק להם לאכילת שובע, ומתוך כך רמזה תורה להקריב שלמי חגיגה שתצטרף עם הפסח עד שיהא הפסח נאכל על השובע, ר"ל אכילת שובע שיהיו שבעים בסוף אכילתו.

בשיעורים הקודמים עסקנו בקרבן פסח כפי שהוא מופיע בפרשת בא. בפרשת ראה הציווי על הפסח מופיע פעם נוספת:

שמור את חדש האביב ועשית פסח לה' אלהיך, כי בחדש האביב הוציאך ה' אלהיך ממצרים לילה. וזבחת פסח לה' אלהיך צאן ובקר, במקום אשר יבחר ה' לשכן שמו שם... לא תוכל לזבח את הפסח באחד שעריך אשר ה' אלהיך נתן לך. כי אם אל המקום אשר יבחר ה' אלהיך לשכן שמו שם תזבח את הפסח בערב, כבוא השמש מועד צאתך ממצרים. ובשלת ואכלת במקום אשר יבחר ה' אלהיך בו, ופנית בבקר והלכת לאהליך. ששת ימים תאכל מצות, וביום השביעי עצרת לה' אלהיך לא תעשה מלאכה. [דברים טז, א-ה]

בין פרשיות אלו יש מספר הבדלים¹, כאשר המרכזי שבהם הוא המין הכשר לפסח: בפרשת בא נאמר שהפסח קרב "מן הכבשים ומן העזים", ואילו בפרשת ראה נאמר "וזבחת פסח לה' א-להיך צאן ובקר".

ניתן לבאר, כי בעניין זה יש חילוק בין פסח מצרים לפסח דורות: פסח מצרים בא "מן הכבשים ומן העזים" בלבד, ואילו פסח דורות הוא "צאן ובקר". במכילתא [מסכתא דפסחא פרשה ד] מובאים דברי התנאים המאריכים לדחות חילוק זה ולהוכיח כי בעניין זה שווה פסח מצרים לפסח דורות, ושניהם אינם באים אלא "מן הכבשים ומן העזים". בשל כך, תנאים רבים (רבי יאשיה, רבי יונתן,

¹ אחד ההבדלים הוא, שרק בפרשייה זו נאמר שהפסח קרב על גבי המזבח, ואילו בפרשת בא נאמר רק שדמו ניתן על המשקוף ועל שתי המזוזות. בעיקרי העניין נגענו בשני השיעורים הקודמים.

רבי אליעזר, רבי עקיבא ורבי ישמעאל) מיישבים את סתירת הפרשיות באופן אחר: "צאן לפסח ובקר לחגיגה".²

לכאורה פירוש זה מוציא את הפרשייה בראה מידי פשוטה. בפרשייה זו אין זכר לקרבן חגיגה, ובפשטות היא עוסקת בקרבן פסח בלבד. כך, לכאורה, קשה להלום את דברי חז"ל בפשט הכתובים, והסתירה בין הפרשיות עדיין צריכה יישוב.³

ההבדל בין שתי הפרשיות אינו רק במין הכשר לפסח. בכל פרשייה הפסח מוצג באופן שונה⁴: בפרשת בא מוצגים המאפיינים והדינים הייחודים לפסח, דבר המבדיל אותו משאר הקרבנות.⁵ בפרשת ראה, לעומת זאת, הפסח מוצג כקרבן המועד, ללא אזכור דיניו ומאפייניו הייחודיים.

נראה כי שתי פרשיות אלו משקפות שני היבטים הקיימים בפסח: בפרשת בא הפסח מוצג – כפי שהתבאר בשיעורים הקודמים בהרחבה – כזבח הברית המגן ומציל על בני ישראל מן המשחית. לעומת זאת, בפרשת ראה הפסח מוצג כקרבן חגיגת המועד, הנעשה בלילה בו הוציאנו ה' ממצרים והמציין זאת לדורות עולם:

שמור את חדש האביב ועשית פסח לה' אלהיך, כי בחדש האביב הוציאך ה' אלהיך ממצרים לילה... למען תזכר את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חיך... כי אם אל המקום אשר יבחר ה' אלהיך לשכן שמו שם תזבח את הפסח בערב כבוא השמש מועד צאתך ממצרים.⁶

אבחנה זו שופכת אור על דברי חז"ל דלעיל: "צאן לפסח ובקר לחגיגה". לעיל תמהנו על התאמת דבריהם לפשטות הכתובים, אך כעת מתבאר כי בפרשת ראה הפסח מוצג כקרבן חגיגה. בשל כך, הואיל ופסח הוא קרבן חגיגה, הנחשב לקרבן שלמים הבא מצאן או מבקר,⁷ אף הוא בא מצאן ומבקר. אמנם, כאמור, פרשייה זו מציגה רק היבט אחד של הפסח, ובפרשת בא מוצג היבט אחר שלו: זבח ברית, ולפי היבט זה יש להביא את הפסח "מן הכבשים ומן העזים" בלבד. על כן, מבחינה מעשית לא ניתן להביא פסח מבקר, ולכן חז"ל ביארו כי הפרשייה בראה מלמדת על קיומו של קרבן נפרד: חגיגת ארבעה עשר. באופן זה, שתי הפרשיות, המלמדות על פי פשוטן על שני היבטים בפסח, מתקיימות מבחינה מעשית בשני קרבנות שונים: קרבן פסח וקרבן חגיגה.

דברים אלו אמורים בשיטת רוב התנאים. במכילתא מובאת שיטת רבי, המבאר את סתירת הפרשיות באופן אחר:

רבי אומר: בזבח הבא מן הבקר כמין הצאן הכתוב מדבר, ואי זה זה? זה שלמים. מכאן אמרו: מותר שלמים לשלמים ומותר פסח לשלמים. [מסכתא דפסחא פ"ד ז']

לפי רבי, הכתוב "וזבחת פסח לה' א-להיך צאן ובקר", אינו עוסק בחגיגת ארבעה עשר, אלא הוא מלמד את דין 'מותר הפסח'.⁸ לשיטתו, אין מקור בכתובים לחגיגת ארבעה עשר, ובפשטות לשיטתו אין חובה להביא קרבן זה.

הגמ' מדייקת שיטה זו מדברי המשנה:

אימתי מביא חגיגה עמו, בזמן שהוא בא בחול בטהרה ובמועט. ובזמן שהוא בא בשבת במרובה ובטומאה אין מביאין עמו חגיגה. [פסחים פ"ו מ"ג]

ומכך מסיק רב אשי:

² האבן עזרא [שמות יב, ה; דברים טז, ב] מביא ראיה ליישוב זה מן הכתובים בדברי הימים [ב פרק לה פס' ז-יג].

³ לעומת דברינו, עי' אבן עזרא [שם] ורמב"ן [דברים טז, ב] המקיימים את דברי חז"ל בגוף הכתובים.

⁴ את עיקרי הדברים למדתי ממאמרו של הרב יהודה ראק: [הפסח וסיפור יציאת מצרים](#).

⁵ עמדנו על כך בהרחבה בשני השיעורים הראשונים.

⁶ יש לציין, כי מפשט כתובים אלו משתמע כי שחיטת הפסח נעשית בלילה; זאת בניגוד לנאמר בפרשת בא [יב, ו]: "והיה לכם למשמרת עד ארבעה עשר יום לחדש הזה, ושחטו אתו כל קהל עדת ישראל בין הערבים".

⁷ כמבואר בפרק ד' בספר ויקרא.

⁸ שיטה זו מובאת גם בגמ' [פסחים ע:].

אמר רב אשי: שמע מינה חגיגת ארבעה עשר לאו חובה היא, דאי סלקא דעתך חובה היא תיתי בשבת ותיתי במרובה ותיתי בטומאה. ובמועט מיהו מאי טעמא אתיא? כדתניא, חגיגה הבאה עם הפסח נאכלת תחילה כדי שיהא פסח נאכל על השובע. [גמ' פסחים ע.]

נמצא, כי מעמדה של חגיגת ארבעה עשר שנוי במחלוקת: יש סוברים כי הפרשייה בראה מלמדת על חובה להקריב מלבד הפסח את חגיגת ארבעה עשר. לעומתם, יש המבארים את הפרשייה בראה באופן אחר, ולשיטתם חגיגת ארבעה עשר אינה חובה, והיא באה לצורך הפסח בלבד: "כדי שיהא פסח נאכל על השובע".⁹

מדברי הרמב"ם עולה הבנה שונה בביאור השיטה כי "חגיגת ארבעה עשר לאו חובה היא". הרמב"ם כותב:

כשמקריבין את הפסח בראשון מקריבין עמו שלמים ביום ארבעה עשר מן הבקר או מן הצאן, גדולים או קטנים, זכרים או נקבות ככל זבחי השלמים, וזו היא הנקראת חגיגת ארבעה עשר, ועל זה נאמר בתורה 'זבחת פסח לה' אלהיך צאן ובקר'.

[הל' קרבן פסח פ"י ה"ב]

הרמב"ם מביא להלכה את שיטת חז"ל המבארת את הפרשייה בראה כמלמדת על חגיגת ארבעה עשר. עם זאת, הרמב"ם אינו נמנע להביא את דין המשנה דלעיל, כי ישנם מצבים בהם אין מביאים חגיגה:

אימתי מביאין עמו חגיגה זו, בזמן שהוא בא בחול ובטהרה ובמועט, אבל אם חל יום ארבעה עשר להיות בשבת או שבא הפסח בטומאה או שהיו הפסחים מרובים אין מביאין עמו חגיגה, ואין מקריבין אלא הפסחים בלבד. [שם]

והרמב"ם מוסיף וכותב:

חגיגת ארבעה עשר רשות ואינה חובה. [שם, ה"ג]

נמצא כי הרמב"ם אינו רואה סתירה בין הדרשה המלמדת על חגיגת ארבעה עשר לבין הקביעה כי "חגיגת ארבעה עשר רשות ואינה חובה", ומטעם זה היא אינה מובאת "בשבת, במרובה ובטומאה". מכך עולה כי הרמב"ם אינו פוסק להלכה את דברי רב אשי "ובמועט מיהו מאי טעמא אתיא.... כדי שיהא הפסח נאכל על השובע". ולשיטתו, יש קיום עצמאי בעצם הקרבת החגיגה.

הרב יהודה ראק מבאר¹⁰, כי שיטת הרמב"ם בנויה על ההבנה דלעיל, כי שתי הפרשיות מלמדות על שני היבטים הקיימים בפסח: ברית וחגיגה. לשיטתו, כדי לצאת ידי חובה די להביא קרבן פסח, ובו מתקיימים שני היבטים אלו. עם זאת, ראוי ונכון להקדיש לכל היבט קרבן נפרד, וזוהי כעין 'מצוה קיומית'¹¹. כך, הפסח בא כזבח הברית "מן הכבשים ומן העזים", ולחגיגה מובא קרבן נפרד – "צאן ובקר".

בכך השלמנו את העיסוק בפרשיות הפסח השונות. בעזרת ה', מחר נעסוק בדין פסח שני, ובהבנת טיבו לאור התובנות שהעלנו בהיבטים השונים של הפסח.

לתגובות ולהערות: שלמה ליפשיץ

Lshlomo26@gmail.com

⁹ לאור דברי הגמ' האלו כותב האור זרוע [הל' פסחים סי' רלח], כי להלכה חגיגת ארבעה עשר אינה אלא מדרבנן, וכעין זה עולה מדברי תוס' [פסחים ע. ד"ה לאו]. אולם, בדברי רש"י [דברים טז, ב ד"ה ובקר] והמאירי [פסחים סט: ד"ה אמר המאירי] מבואר כי גם לשיטה זו הפרשייה בראה עוסקת בחגיגת ארבעה עשר, אלא שהיא אינה מלמדת על חובה אלא על רשות, כדי שהפסח יאכל על השובע.

¹⁰ מתוך מאמרו: [הפסח וסיפור יציאת מצרים](#).

¹¹ כך יתפרש, לשיטת הרמב"ם, המונח 'רשות': מצוה קיומית שאינה חובה גמורה.